
OSAMĚLÝ UČITEL...

Učitelství je povolání, o kterém se mluví a píše prakticky neustále, ze všech různých stran. Není ovšem vůbec samozřejmé, že bychom mu proto lépe rozuměli, už jen proto, že je velmi obtížné vnímat ho v celé jeho komplexnosti, v jeho vnitřních i vnějších zákonitostech. V prázdninovém čase vzniku těchto řádků nic nenasvědčuje tomu, že by mělo pro učitele dojít k nějaké zásadní změně v tom, o čem se mluví nejvíce, totiž ve vnějších podmínkách. Téměř jistě nelze čekat prudké zvýšení platů směrem k přiměřené úrovni ani rychlou proměnu systému vzdělávání a dalšího vzdělávání učitelů, o ustanovení systému kariérního růstu nemluvě (ačkoliv, výhledově je to vše nyní snad pravděpodobnější než v minulých letech). Proto doufám, že čtenář tohoto čísla *Pedagogiky* přijme obecnější zamyšlení nad prací učitele a jejími vnitřními podmínkami.

Jedním z neodmyslitelných specifik práce učitele je být neustále mezi lidmi nebo spíše před lidmi. Učitel je vystaven pohledu mnoha očí. Každé z jeho školních představení je pod drobnohledem žactva a zprostředkovaně rodičů a veřejnosti. Každé z těchto obecenstev rozumí učitelově výkonu jinak a učitel musí být připraven obhájit důvody svého chování.

Současně je učitelství práce samostatná. Je třeba plánovat, rozhodovat, vykonávat rozhodnutí a nést za ně odpovědnost, a učitel tak zpravidla musí činit sám. Obrovskou předností takovéto práce je velká míra autonomie. Často se říká na uklidněnou učitelům obávajícím se upustit od zaběhané rutiny nebo naopak udělat něco nového: zavřeš za sebou dveře od třídy a kdo se co dozví...

Druhou stranou této mince je nutně osamělost. Většinu náročných situací musí učitel vyřešit sám na místě a hned. Není možné odběhnout z vyučovací hodiny a poradit se se zkušenějším kolegou nebo odborníkem. Navíc mnohé z toho, co učitel prožívá ve třídě, je obtížně sdělitelné. Proto je tak těžké radit se s kolegy i tehdy, když chtějí naslouchat, což často ani nechťejí nebo to není v jejich silách. A tak se zpravidla s kolegy řeší jen výjimečné úspěchy, ale ještě spíše výjimečné průšvihy, které už beztak překročily rámeček třídy. S běžnou, každodenní prací učitel zůstává osamocen. Problémem je pro učitele samozřejmě i hledání opory mimo okruh svých kolegů či mimo školu. Jen si představme, jakými slovy by se to dalo popsat: „nosí si práci domů“, „vynáší ze školy“, případně „nedokáže si poradit se třídou“.

Ale musí být učitelská práce nutně tak osamělá?

Mnohé novější výzkumy, teoretické reflexe i praktická zkušenost ukazují, že tomu tak úplně není. V leccem se učitelé dá pomoci jen velmi obtížně, ale např. sdílení zkušeností z konkrétní vyučovací hodiny, z použití těch nebo oněch metod či strategií, z řešení problémových situací může být velmi funkční pro zmírnění učitelovy osamělosti a jejich neblahých efektů, a to zpravidla tehdy, je-li prováděno systematicky, za určité podpory. Jsou to učitelé, kteří dokáží nejlépe pomáhat svým kolegům překonávat překážky a řešit problémy při využití vlastních srovnatelných zkušeností. Kolegové mohou také poskytovat velmi silnou sociální oporu v okamžicích pochyb či profesních krizí. Je zde také doložitelný obrovský potenciál společného plánování a společně vedené výuky a realizace projektů a aktivit organizovaných týmem učitelů.

A vždyť i učitelé silně věří ve společnou zkušenost, což se projevuje například při posuzování lektorů dalšího vzdělávání: „A jak dlouho učí?“ ptají se mnozí z nich. Učitelé jsou si vědomi i síly vlivu svého pracovního kolektivu. Když se ptáme, co je jejich největší oporou v zavádění inovací do jejich práce, objeví se na prvním místě kolegové a dále pak vedení školy. Stejnou odpověď ovšem dostaneme i tehdy, když se ptáme, co je největší překážkou...

Tak, jak se neustále mění svět, který školu obklopuje, a mění se i ti, kteří školu navštěvují, vyvíjejí se a mění i nároky na práci učitele. A objevují se zde závažné otázky: Čeká nás významná proměna učitelovy práce? Je už individualismus přežitkem, který nebude mít v práci učitele ve škole v novém tisíciletí své místo? Nestojí a nepadá reformní snažení uvnitř školy se spoluprací a kolegiální podporou mezi učiteli? Není učitelova osamělost něčím, o čem by se mělo psát už jen v učebnicích dějin pedagogiky?

Změna fenoménu učitelovy osamělosti je složitá a komplexní. Nutně v sobě zahrnuje učitelství jako otevřenou profesi, školu jako otevřenou instituci. Řešení je v odstraňování bariér a stavění mostů. Mezi učiteli navzájem, aby mohli pracovat spolu a nikoliv jen vedle sebe. Mezi učiteli a vedením školy, aby škola byla naplněna kulturou spolupráce a důvěry. Mezi školou a vnějším prostředím, aby škola pracovala ve prospěch obce (v nejširším slova smyslu) a obec v tomto úsilí školu podporovala. Budou-li do těchto oblastí směřovat snahy o změny, pak se snad podaří odlehčit učitelé v jeho osamělém údělu.

Je jistě dobré, že se nám v současnosti dostává jakési naděje na vývoj podmínek práce učitele k lepšímu. Snad se dočkáme i realizace doporučení obsažených v Bílé knize a budou vytvořeny podmínky pro uplatnění dlouhodobých záměrů rozvoje škol, školních vzdělávacích programů, vnitřních evaluačních mechanismů ve škole atd. Je ale obtížné říci, zda tyto změny osamělost učitelovy pozice zmírní, nebo ji spíše – paradoxně – zakonzervují. Koneckonců, zachování stávajících pořádků, jakkoliv nevyhovujících, se může mnohým učitelům zdát méně ohrožující než realizace významných změn.

Ráz učitelství se zdá být natolik určen strukturou uspořádání školního života, že bez jejího zásadního, až revolučního otřesu nelze na významnější změny realisticky pomýšlet. Na straně druhé je možné, že i na fenoménu osamělého učitele mnoho dobrých záměrů ztroskotá. Bylo by smutné, kdybychom v Bílé knize za nějakou dobu opravovali titulky „Pedagogičtí pracovníci jako nositelé změn“ na „Pedagogičtí pracovníci jako brzda změn“. To by se mohlo stát, pokud v reformách zapomeneme na komplexnost učitelovy práce včetně důležitých aspektů, na které jsme se zde pokusili upozornit.

Petr Novotný